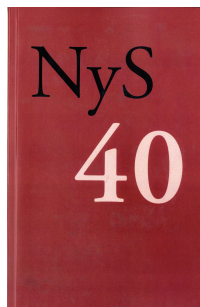

NyS

Titel:	Nytter det? - Om de tekstlige effekter af sprogpoltiske projekter i offentlige institutioner
Forfatter:	Anne Kjærgaard
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Sprogstudier</i> 40, 2011, s. 90-116
Udgivet af:	NyS i samarbejde med Dansk Sprognævn
URL:	www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Nytter det? – Om de tekstlige effekter af sprogpoltiske projekter i offentlige institutioner

ANNE KJÆRGAARD

INDLEDNING

I løbet af de sidste 30-40 år er der blevet iværksat en række sprogpoltiske projekter i den offentlige sektor, dvs. projekter der har haft til formål at ændre den måde man som offentlig institution henvender sig til borgerne på. Centrale komponenter i sådanne projekter kan fx være at sende de skrivende medarbejdere på kursus hvor de skal lære at skrive deres tekster på en anden måde, eller at udgive en vejledning, en såkaldt ”sprogpolitik”, om hvordan man som medarbejder bør udforme tekster til borgerne. Blandt de tidligste eksempler på sådanne vejledninger i skriftlig fremstilling er Justitsministeriets *Vejledning om sproget i love og andre retsforskrifter* fra 1969, et eksempel på en senere udgivelse er *Sprogpolitik for Danmarks Domstole* fra 2003.

Et af de formål der ofte bliver fremhævet som særligt centrale i denne type projekter, er at få ansatte i offentlige institutioner til at skrive til borgerne på en måde så teksterne er lettere at forstå for borgerne. Becker Jensen fortolker således denne type tiltag som udtryk for den såkaldte ”demokratiseringstendens” (1998: 42) hvor man tillægger det stor betydning at borgeren kan forstå tekster fra det offentlige.

Denne type sprogpoltiske projekter har ikke levet adskilt fra forsknings- og universitetsverdenen, men er knyttet til traditionen for sprogbrugsanalyse, se fx Hansen (1971), Rasmussen (1974) og Mortensen (1971). Som Kjølner (2004: 37) påpeger, har sprogbrugsanalysen bl.a. ”dannet svøb omkring en række håndværksagtige, og altså produktionsorienterede initiativer (bøger, kurser)”, heriblandt Kjølner (1997 og 2004). I fokus for disse ”håndværksagtige” initiativer har især været hvordan tekster fra det offentlige skal udformes, se fx Møller og Hansen (1981) og Poulsen (1976). Fokus har således i vid udstrækning

været på videreformidlingen af en række retningslinjer for hvordan man som ansat i det offentlige (eller i det private for den sags skyld) kan skrive gode tekster til borgere eller kunder.

Om end traditionen for sproglig rådgivning ikke har eksisteret adskilt fra universitetsverdenen, har den altså været karakteriseret af en generel praksisorientering. I sin undersøgelse om forskning i klar-sprogsarbejde, mere specifikt forskning i ”begriplighed i offentlig kommunikation”, konkluderer Nyström Höög således også at der ikke er særligt meget forskning inden for området (2010: 124).

Det er således også begrænset hvad der eksisterer af undersøgelser af effekterne af denne type sprogpolitiske projekter – herunder det der er spørgsmålet i denne artikel, nemlig hvad der sker med organisationers *tekster* i forlængelse af sprogpolitiske projekter. Ud over spredte kandidatspecialer der omfatter et fokus på de tekstlige effekter (se fx Khan 2010; Carlsen 2008), er den eneste akademiske undersøgelse jeg har kendskab til, Karker (1982) der har undersøgt hvilken virkning Justitsministeriets *Vejledning om sproget i love og andre retsforskrifter* fra 1969 har haft på sproget i retsforskrifter – et spørgsmål som han undersøger på grundlag af 1979-årgangen af Lovtidende.²

Her i artiklen vil jeg fokusere på de tekstlige effekter af to sprogpolitiske projekter gennemført i hhv. Danmarks Domstole og Københavns Kommunes Teknik- og Miljøforvaltning. Artiklen, der er baseret på dele af min ph.d.-afhandling (Kjærgaard 2010), har tre hovedformål: For det første vil jeg redegøre for resultaterne af en analyse af de tekstlige effekter af de sprogpolitiske projekter i de to organisationer. For det andet vil jeg redegøre for, og diskutere, den metode jeg har anvendt i undersøgelsen af de tekstlige effekter. Det tredje, og mere overordnede formål med artiklen, er at bidrage til den noget sparsomme forskning inden for feltet sproglig rådgivning, herunder sprogpolitiske projekter i organisationer – og på den måde forhåbentligt inspirere til videre forskning inden for feltet.

REKONTEKSTUALISERING

Tekstanalysen er tilrettelagt som en komparativ analyse af tekster fra *før* og *efter* de sprogpolitiske projekter i de to organisationer. I den forbind-

else er det nødvendigt med en betegnelse for det fænomen at ”noget”, i denne sammenhæng aspekter af sprogpoltiske projekter, ”smitter af på” eller ”siver ind i” de tekster der produceres i organisationen. Linells begreb *rekontekstualisering* betegner dette fænomen, og begrebet udgør derfor en overordnet ramme for tekstanalysen.

Linell definerer rekontekstualisering som “the dynamic transfer-and-transformation of something from one discourse/text-in-context (...) to another. Recontextualization involves the extrication of some part or aspect from a text or discourse (...) and the fitting of this part or aspect into another context, i.e. another text or discourse” (1998: 144-145). Dette “noget” der kan indpasses i andre kontekster, kan fx være “linguistic expressions, concepts and propositions, ‘facts’, arguments and lines of argumentation, stories, assessments, values and ideologies, knowledge and theoretical constructs, ways of seeing things and ways of acting towards them, ways of thinking, and ways of saying things” (Linell 1998: 145). Det er vigtigt at understrege at rekontekstualisering er en proces der både omfatter sproglige udtryks- og indholdsaspekter, altså både fx ”linguistic expressions” (udtryk) og ”ideologies” (der i høj grad også omfatter indhold). Linell (1998) synes da også at betone indholdsaspektet, fx ved at påpege at ”recontextualisation is never a pure transfer of a fixed *meaning*. It involves transformations of *meanings* and *meaning potentials*” (1998: 145, mine fremhævelser).

Som det vil fremgå af de følgende afsnit, fokuserer jeg i mine analyser primært på rekontekstualisering af en række *udtryks*aspekter, fx bestemte grammatiske konstruktioner og ord. Det betyder ikke at jeg udvider Linells definition af begrebet rekontekstualisering, men jeg betoner muligvis rekontekstualisering af den sproglige udtryksside mere end Linell lægger op til i sin definition af fænomenet.

Undersøgelsen af de tekstlige effekter af de sprogpoltiske projekter er således en analyse af *om* og *hvordan* de sprogpoltiske projekter *rekontekstualiseres* i de analyserede tekster.

REKONTEKSTUALISERING OG EFFEKTER

Formålet med tekstanalysen er at undersøge *effekterne* af de sprogpoltiske projekter i forhold til et udvalg af de tekster der produceres i

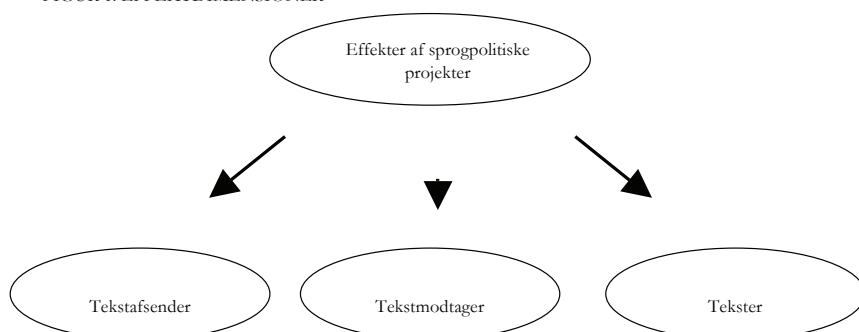
organisationerne. Det rejser spørgsmålet om hvordan begreberne *re-kontekstualisering* og *effekt* hænger sammen.

Med udgangspunkt i Linells fremstilling anskuer jeg rekontekstualisering som en *proces*: Rekontekstualisering er en betegnelse for det fænomen at noget bevæger sig fra en kontekst til en anden. For at afgøre om denne proces finder sted i skrevne tekster, er det nødvendigt at finde tegn på rekontekstualisering i teksterne. Disse tegn på, eller manifestationer af, rekontekstualisering af dele af de sprogpoltiske projekter kalder jeg *effekter* af de sprogpoltiske projekter.

HVORFOR FOKUSERE PÅ TEKSTLIGE EFFEKTER?

Som det fremgår af figuren nedenfor, kan effekterne af sprogpoltiske projekter undersøges i relation til mindst tre forskellige dimensioner:

FIGUR 1: EFFEKTDIMENSIONER

En effektundersøgelse kan fokusere på *tekstmodtageren* ved at undersøge hvilke konsekvenser sprogpoltiske projekter har i forhold til modtagerne af teksterne. En effektundersøgelse kan også fokusere på *tekstafsenderen*, fx på hvordan de skrivende medarbejdere forholder sig til de sprogpoltiske projekter, eller på hvordan sprogpoltiske projekter påvirker ”den organisatoriske orden”, altså fx på hvordan bestemte enheder i organisationerne bruger sprogpoltiske projekter til at positionere sig i forhold til andre. Endelig kan man, som det er tilfældet i denne artikel, fokusere på sprogpoltiske projekters gennemslagskraft i forhold til de *tekster der produceres i organisationen*.

Jeg er flere gange blevet konfronteret med det synspunkt at det ville være mere korrekt at placere disse effektdimensioner i et mål-middel-hierarki i stedet for i en sideordnet opstilling som ovenfor:

FIGUR 2: MÅL-MIDDEL-KONCEPTUALISERING

Sprogpolitisk projekt (middel)

Tekstafsendere (middel)

Tekster (middel)

Tekstmodtagere (mål)

Ræsonnementet bag en sådan opstilling er at tekstafsendernes, typisk forstået som de skrivende medarbejders, forståelse og accept af de sprogpoltiske projekters tekstlige og sproglige retningslinjer er en forudsætning for at teksterne ændres. At teksterne forandrer sig, er så atter en forudsætning for at man når endemålet med projekterne, nemlig at modtagernes oplevelse af teksterne ændrer sig. Konsekvensen af en sådan konceptualisering er at den mest relevante måde at undersøge effekterne af sprogpoltiske projekter på er at lave receptionsundersøgelser af de tekster der produceres i organisationen.

Det er muligvis den sproglige rådgivers og den receptionsinteresse-rede forskers *ønske* at endemålet for de sprogpoltiske projekter er at der er en effekt at spore i forhold til modtagernes reception af teksterne, fx at de bliver lettere at forstå³. Mål-middel-konceptualiseringen er imidlertid

problematisk af to grunde. For det første reproducerer den en antagelse om at sprogpoltiske projekter sættes i værk fordi man gerne vil gøre teksterne lettere at forstå for den almindelige borger, jf. den førnævnte ”demokratiseringstendens”. Jeg mener imidlertid at spørgsmålet om hvad der udgør målene med sprogpoltiske projekter, er et analytisk spørgsmål der må besvares med udgangspunkt i konkrete eksempler på denne type projekter. I Danmarks Domstole var det sprogpoltiske projekt fx også et led i forsøget på at positionere en bestemt enhed i Danmarks Domstole, nemlig Domstolsstyrelsen, som en central spiller i organisationen som helhed. På lignende vis var projektet i Københavns Kommunes Teknik- og Miljøforvaltning bl.a. udtryk for et ønske om at få bestemte dele af forvaltningen til at arbejde sammen om en konkret opgave og på den måde udvikle forvaltningen i en bestemt retning. For det andet forudsætter et fokus på tekstmodtagerne at der rent faktisk *er* sket ændringer med de tekster det var hensigten at forandre. I forbindelse med min egen tekstindsamling i Danmarks Domstole og Københavns Kommunes Teknik- og Miljøforvaltning fik jeg ret hurtigt en fornemmelse af at de sprogpoltiske projekter kun i meget begrænset omfang var rekontekstualiseret i teksterne – hvilket gjorde det oplagt at kigge nærmere på selve teksterne og de effekter der trods alt måtte kunne spores, snarere end at give sig i kast med en undersøgelse af tekstmodtagernes forståelse eller opfattelse af teksterne i forlængelse af de sprogpoltiske projekter.

DATA – DE ANALYSEREDE TEKSTER

De analyserede tekster omfatter breve fra Københavns Kommunes Teknik og Miljøforvaltning, nærmere bestemt Center for Bydesign, og domme fra Danmarks Domstole, nærmere bestemt Sø- og Handelsretten. Teksterne stammer således fra to organisatoriske underenheder der udmærkede sig ved at være villige til at deltage i mine undersøgelser. Inden for disse to underenheder fokuserer jeg på i alt fire skribenter, to fra Center for Bydesign og to fra Sø- og Handelsretten. Dette fokus på bestemte individer hænger sammen med at jeg i min ph.d.-afhandling ikke var interesseret i at undersøge hvordan de sprogpoltiske projekter blev rekontekstualiseret i organisationernes tekster generelt, men

snarere i en kvalitativ analyse af hvordan individuelle medarbejdere i organisationerne på forskellig vis rekontekstualiserede projekterne, bl.a. i deres tekster (se nærmere i Kjærgaard 2010). De enkelte skribenter blev udvalgt fordi jeg, på grundlag af interviews og etnografiske observationer, vurderede at de orienterede sig på forskellige måder i forhold til projekterne. Det er altså vigtigt at understrege at jeg ikke primært inddrog medarbejdere der fx afviste de sprogpoltiske projekter som irrelevante – hvilket man måske kunne få indtryk af hvis man alene kigger på resultaterne af min tekstanalyse. Om end jeg mener at jeg udvalgte nogle medarbejdere der repræsenterede nogle centrale tendenser i de to organisationer, kan resultaterne af tekstanalysen ikke gøre krav på nogen form for statistisk repræsentativitet i forhold til organisationerne som helhed – dertil er det empiriske grundlag alt for snævert.

Teksterne er udvalgt fra nøje afgrænsede perioder *før* og *efter* de sprogpoltiske projekter i de to organisationer. Jeg har medtaget alle de domme og breve de fire skribenter har produceret i de to perioder.

TABEL 1: DATA

	Skribenter	Tekster fra <i>før</i> de sprogpoltiske projekter ("gamle tekster")	Tekster fra <i>efter</i> de sprogpoltiske projekter ("nye tekster")	I alt
Center for Bydesign, Københavns Kommunes Teknik- og Miljøforvaltning	S1, S2	72 breve (19.939 ord)	67 breve (20.334 ord)	139 breve (40.273 ord)
Sø- og Handelsretten, Danmarks Domstole	D1, D2	24 domme (86.067 ord)	24 domme (104.426 ord)	48 domme (190.493 ord)

De ”gamle” tekster i Center for Bydesign er skrevet i 2005-2006, mens de ”nye” tekster er fra 2008. I Sø- og Handelsretten er de ”gamle” tekster fra 2002, og de ”nye” er fra 2007.

METODE – AT TAGE DE SPROGPOLITISKE PROJEKTER PÅ ORDET

Et af de helt grundlæggende krav jeg stillede til min metode, var at den skulle tage de sprogpoltiske projekter i de to organisationer ”på ordet”. Det betød bl.a. at jeg lagde stor vægt på at finde ud af om de skrivende medarbejdere gjorde som de havde fået besked på, altså begyndte at skrive deres tekster i overensstemmelse med de sprogpoltiske projekters anvisninger for godt sprog og gode tekster. Formålet var derimod *ikke* at vurdere om tekstkvaliteten var steget, eller faldet, i forlængelse af de sprogpoltiske projekter. At jeg afstår fra at vurdere kvaliteten af teksterne før og efter de sprogpoltiske projekter, hænger bl.a. sammen med at modtagerperspektivet ikke er inddraget i undersøgelsen: Jeg mener således at en egentlig kvalitetsvurdering af teksterne må inddrage *modtagerne* af teksterne.

For at undersøge rekontekstualiseringen af projekterne i teksterne anvendte jeg tre forskellige analysestrategier som jeg vil redegøre for nedenfor.

Analysetilgang 1 – top down-analyserne

Udgangspunktet for denne strategi er at formålet med sprogpoltiske projekter er at regulere sproget på en bestemt måde, dvs. at *fremme* nogle sproglige og tekstlige træk og at *fjerne* eller *minimere* forekomsten af andre træk. Formålet med denne analysetilgang er derfor at sammenligne hvordan det står til med disse sproglige og tekstlige træk *før* og *efter* de sprogpoltiske projekter. Ved top down-strategien er udgangspunktet de tekstlige og sproglige effekter man, med udgangspunkt i en analyse af de sprogpoltiske projekter, kan forvente at finde i teksterne, og strategien er således deduktiv. De ledende spørgsmål i top down-analyserne er altså: *Gør skribenterne som de har fået besked på? Følger de de sproglige og tekstlige retningslinjer de er blevet anbefalet at følge?*

Det var ikke nogen triviel opgave at finde ud af hvad skribenterne rent faktisk havde fået besked på. De anvisninger som de skrivende medarbejdere havde modtaget, fx via den publicerede skriveguide *Sprogpolitik for Danmarks Domstole* eller via et skriv bedre-kursus udbudt af Teknik- og Miljøforvaltningen, kan kategoriseres i fire forskellige grupper.

TABEL 2: ANVISNINGSTYPER

Anvisningstype	Eksempler
1. Værdimæssige anvisninger	"Værdistatements", typisk i form af organisationernes vision, mission og værdier, som de skrivende medarbejdere mindes om, fx "respekt", "ligeværdighed", "dialog", "tillid", "ansvarlighed" og "troværdighed".
2. Abstrakte tekstlige og sproglige anvisninger	Typisk udformet som generelle beskrivelser af hvad der skal kendetegne sprog og tekster fra organisationen, fx "vores breve til borgerne er forståelige, relevante og serviceorienterede", og sproget i tekster fra Danmarks Domstole skal være "klart" og "forståeligt".
3. Konkrete sproglige og tekstlige retningslinjer	Anvisninger der specifikt drejer sig om teksters form og indhold, herunder disposition (fx brugen af overskrifter, rækkefølgen af bestemte indholdselementer), syntaks (fx kancellisløjfer), leksikon (fx tilvalg og fravalg af bestemte ord) og formalia (fx kommatering).
4. Eksempler	"Vi er ved at behandle din ansøgning", altså eksempler på konkrete formuleringer.

De fire niveauer udgør analytiske kategorier, og i praksis kan der naturligvis være flydende grænser mellem dem.⁴

Jeg fandt det mest hensigtsmæssigt at tage udgangspunkt i niveau 3, altså i konkrete sproglige og tekstlige anvisninger. Jeg betvivler ikke at tekster kan udtrykke værdier som fx udvikling og dialog (jf. niveau 1, de værdimæssige anvisninger), men udpegningen af bestemte værdier giver ikke i sig selv nogen retningslinjer for hvordan de skal operationaliseres i teksterne. Niveau 2, abstrakte tekstlige og sproglige

retningslinjer, er tydeligvis tættere knyttet til konkrete tekster, men er stadig relativt abstrakt; det giver fx ikke sig selv hvad der udgør et ”forståeligt” eller ”serviceorienteret” brev – en undersøgelse af om disse aspekter kendetegner teksterne, burde snarere inkludere en undersøgelse af modtagernes reception af teksterne.

Derudover ville det være omsonst at give sig til at spekulere over hvad det helt præcis er for en type sprog der tilstræbes når der fx står i *Sprogpolitik for Danmarks Domstole* at man tilstræber et ”klart” og ”forståeligt” sprog (s. 2). Man må formode at de konkrete sproglige og tekstlige anvisninger faktisk udgør bud på hvad der karakteriserer sådan et sprog. Derimod er niveau 4-anvisningerne, altså eksemplerne, typisk for konkrete til at kunne fungere som udgangspunkt for en analyse: Det vil fx ikke give meget mening at undersøge kommunebrevene for overskriften ”Vi er ved at behandle din ansøgning” eftersom eksemplet kun vil være relevant for enkelte breve.

Mit fokus på niveau 3 er i øvrigt i overensstemmelse med mit ønske om at analysere projekterne på deres egne præmisser, dvs. med udgangspunkt i deres eget bud på hvad der karakteriserer hensigtsmæssigt sprog og hensigtsmæssige tekster. Det er ikke specielt interessant hvad *jeg* mener karakteriserer et relevant og serviceorienteret brev fra Københavns Kommunes Teknik- og Miljøforvaltning. Det interessante er derimod hvilket svar på spørgsmålet der formuleres i kraft af forvaltningens sprogpoltiske projekt. Det er vigtigt at understrege at jeg *ikke* mener at de sprogpoltiske projekter nødvendigvis *reducerer* spørgsmålet om at teksterne skal udtrykke værdier som ”respekt” og ”ligeværd” (niveau 1) eller være formuleret i et ”klart” og ”forståeligt” sprog (niveau 2), til et spørgsmål om at fra- eller tilvælge bestemte sproglige og tekstlige træk. De sprogpoltiske projekter er altså ikke nødvendigvis udtryk for en forestilling om at hvis bare man følger de sproglige og tekstlige retningslinjer, så er teksterne præcis som de skal være. De sproglige og tekstlige retningslinjer er imidlertid det mest håndgribelige og konkrete svar der gives på spørgsmålet om i hvilken retning man søger at regulere organisationernes tekster.

Analysetilgang 2 - nuancerende analyse

Det er oplagt at de sprogpoltiske projekter kan rekontekstualiseres

på mange andre måder end dem der er i fokus ved top down-analysestrategien. For at sikre en dækkende analyse af effekterne af de sprogpoltiske projekter i teksterne laver jeg derfor også en række nuancerende analyser. Formålet med de nuancerende analyser er at besvare nogle af de spørgsmål som top down-analyserne rejser. Det styrende spørgsmål for de nuancerende analyser er således hvordan resultaterne af top down-analysen kan uddybes – typisk ved at undersøge om der er andre tegn på forandring i forbindelse med det tekstlige eller sproglige træk der undersøges i en given delanalyse, end resultaterne af top down-analysen umiddelbart lader ane.

Analysetilgang 3 – eksplorative analyser

De eksplorative analyser er induktive; udgangspunktet er helt at se helt bort fra de sprogpoltiske projekters anvisninger og i stedet – på grundlag af gennemlæsninger af de analyserede tekster og skribentinterviewene – at undersøge om der er forskelle mellem de gamle og de nye tekster som hverken top down-analysen eller den nuancerende analysestrategi kunne indfange.

Den eksplorative analysestrategi har to formål. For det første skal den vise om der er effekter af de sprogpoltiske projekter som man ikke ville forvente med udgangspunkt i analyserne af de sprogpoltiske projekter. Fx kunne man forstille sig en skrivende medarbejder der, uden at tage synderligt hensyn til de konkrete sproglige og tekstlige anvisninger (niveau 3), hæfter sig ved værdien ”ligeværdighed” eller anvisningen ”formuler dine overskrifter så de taler til modtageren” og rekontekstualiserer disse elementer i teksterne på andre måder end dem man kunne forvente med udgangspunkt i niveau 3-anvisningerne.

For det andet kompenserer den eksplorative analyse for at det var uden for den afsatte tidsramme at gennemføre alle de top down-analyser som de sprogpoltiske projekter giver anledning til (i Teknik- og Miljøforvaltningen og Danmarks Domstole kunne man have lavet hhv. 14 og 27 top down-analyser med udgangspunkt i de konkrete sproglige og tekstlige retningslinjer (se niveau 3 i tabel 2) der blev promoveret i de sprogpoltiske projekter). Den eksplorative analyse giver således mulighed for at komme med en kvalificeret vurdering af om gennemførelsen af flere top down-analyser ville have nuanceret

resultaterne. Viser der sig fx mange mulige tegn på forandringer som det kunne være værd at underkaste nærmere analyser, kunne det tyde på at der (også) på andre områder end de undersøgte er sket forandringer med teksterne.

Word Smith Tools – brugen af korpuslingvistiske redskaber i tekstanalysen

Jeg antog at formålet med at gennemføre sprogpoltiske projekter er at ændre organisationens tekster (eller evt. udvalgte teksttyper) *generelt*. Derfor var jeg interesseret i at gennemføre tekstanalyser der kunne give mig et bredt overblik over de udvalgte skribenters breve og domme. Operationaliseringen af niveau 3-anvisningerne til egentlige tekstanalyser antog desuden efterhånden en karakter der gjorde det oplagt at foretage en række frekvensundersøgelser i de indsamlede tekster. Jeg inddrog derfor korpuslingvistiske redskaber i analysen, nærmere bestemt programmet *Word Smith Tools* (Scott 2009).

Inddragelsen af korpuslingvistiske redskaber forekom mig i øvrigt interessant fordi jeg i løbet af dataindsamlingen blev opmærksom på at kvantificerbare resultater synes at have en vis appel hos de organisationer hvor jeg indsamlede mine data. I Teknik- og Miljøforvaltningen havde man således opstillet en målsætning om en 5 %'s stigning i brevkvaliteten – en målsætning der i parentes bemærket ikke var udtryk for nogen særligt dybsindige metodiske overvejelser, men snarere baseret på en forventning om at en sådan kvantificerbar målsætning ville appellere til de personer der skulle godtage projektet. Desuden fortalte flere skrivende medarbejdere at de jævnligt målte linstallet i deres tekster, altså benyttede sig af muligheden for at få et umiddelbart forståeligt, kvantitativt mål for sværhedsgraden af deres tekster.⁵ Det var således oplagt at undersøge om brugen af korpuslingvistiske redskaber kunne tjene som anvendelige redskaber for sproglige rådgivere i eventuelle kommende forsøg på at evaluere effekterne af sprogpoltiske projekter.

Det må understreges at korpuslingvistikken er en analysemetode der åbner op for langt flere undersøgelsestyper end dem jeg har gennemført, se fx McEnery og Wilson (2001), Baker (2010) og NyS 30 (Henrichsen 2001). Mit udgangspunkt var de analyser de sprogpoltiske projekter gav anledning til, og et ønske om at undersøge korpuslingvistiske redskabers anvendelighed i forbindelse med min tekst-

analyse; udgangspunktet var derimod *ikke en ambition om at udforske og udvikle korpuslingvistiske metoder som sådan*.

ANALYSERESULTATERNE

Jeg vil nu præsentere en række af de analyser jeg har lavet for at undersøge de tekstlige effekter af de to sprogpoltiske projekter. For en komplet oversigt over analyserne henvises til Kjærgaard 2010.

Resultater af top down-analyserne

Skemaet viser resultaterne af top down-analyserne. Analyserne omfatter brugen af overskrifter, sætningslængde, brugen af passiver, cancellisløjfer (altså konstruktioner af typen ”det i lokalplanen omhandlede fællesareal”), minusord (dvs. ord som de skrivende medarbejdere er blevet frarådet at bruge, fx ord som ”skrivelse” og ”fremsende”) og verbalsubstantiver.

For hver analyse blev der, med udgangspunkt i de relevante niveau 3-anvisninger, formuleret et eller flere succeskriterier – for sætningsanalysen gælder det fx at sætningerne skal være kortere i de nye breve end i de gamle. Succeskriteriet for hver analyse står i kolonne 2 i skemaet. ”Gamle tekster” er tekster der er skrevet *før* det sprogpoltiske projekt blev sat i værk, ”nye tekster” er tekster der er skrevet *efter* det sprogpoltiske projekt blev sat i værk.

Der er i analysen taget højde for at fx minusord, cancellisløjfer og passiver kan stamme fra ”fremmed” tekst, altså tekst som den skrivende medarbejder har citeret fra andre kilder. Ved hjælp af forskellige former for opmærkning af teksterne var jeg i stand til at frasortere sådan ”fremmed” tekst⁶. Analyserne af fx minusord, cancellisløjfer og passiver omfatter således kun T1, dvs. den tekst som skribenterne selv må formodes at have formuleret (se nærmere i Kjærgaard 2010: 82).

Anvisningerne i de to sprogpoltiske projekter adskilte sig ikke særligt fra de anvisninger der typisk gives i forbindelse med denne slags projekter (se også Wille 2001), og de seks træk jeg valgte at undersøge i top down-analysen, er således gamle travere inden for den sproglige rådgivning.

Signifikansniveauet er sat til 0,01.

TABEL 3: RESULTATER AF TOP DOWN-ANALYSERNE

Sprogligt træk	Succeskriterium	S1	S2	D1	D2
Overskrifter	Breve fra Center for Bydesign: • Der er signifikant flere overskrifter der udgør en hel sætning i de nye tekster end i de gamle.	Nej	Nej		
	• Der er signifikant flere overskrifter hvor der angives semantiske roller (hvem gør hvad ved hvem) i de nye breve end i de gamle	Nej	Nej		
	• Der er signifikant færre breve der indeholder ordet vedrørende (eller diverse forkortelser af ordet) blandt de nye breve end blandt de gamle.	Nej	Ja		
	Domme fra Sø- og Handelsretten: • De nye domme indeholder i højere grad end de gamle de overskrifter der anvises i Sprogpolitik for Danmarks Domstole, således at der er en signifikant forskel mellem gamle og nye domme.			Ja	Nej
Sætningslængde	• Sætningerne i de nye tekster har en kortere gennemsnitlig længde end sætningerne i de gamle.	Ja ⁷	Ja	Nej	Nej
Passiver	• Der er signifikant færre s- og blive-passiver i de nye tekster end i de gamle.	Nej	Ja	Nej	Nej
Kancellisløjfer	• Der er signifikant færre kancellisløjfer i de nye tekster end i de gamle.	Nej	Nej	Nej	Nej
”Minusord”	• Der er signifikant færre minusord i de nye tekster end i de gamle.	Ja	Ja	Nej	Nej
Verbal-substantiver	• Der er signifikant færre verbalsubstantiver i de nye tekster end i de gamle.	Nej	Nej	Nej	Nej
Antal opfyldte succeskriterier		2	4	1	0

Det overordnede resultat af top down-analyserne er således at der ikke er særligt stor forskel på gamle og nye tekster, dvs. at der ikke er sket særligt meget med teksterne i forlængelse af de sprogpoltiske projekter. Hos en enkelt skribent, S2, opfylder de nye tekster 4 af de 8 succeskriterier, men hos de øvrige skribenter opfyldes mellem 2 og 0 af succeskriterierne.

Resultater af de nuancerende analyser

Formålet med de nuancerende analyser var at undersøge om man kan påvise andre forandringer ved de træk der blev gjort til genstand for analyse i top down-analyserne, end dem der kom frem i top down-analyserne. Det korte svar er nej, det lykkedes mig ikke at påvise den slags forandringer i teksterne (se i øvrigt Kjærgaard 2010).

Formålet med denne artikel er imidlertid også at redegøre for den tekstanalytiske metode jeg har anvendt. I de følgende afsnit vil jeg derfor eksemplificere hvori en nuancerende analyse kan bestå.

Hvilken agens "skjules"?

Løj og Wille (1985) påpeger at brugen af passiv ofte behandles som problematisk i vejledninger i skriftlig fremstilling der fx henvender sig til offentligt ansatte. En af de antagelser der ligger til grund for denne kritik af passiv, er antagelsen om at "[m]ed passiven bedrager man, thi man siger ikke hvem der udfører handlingen" (Løj og Wille 1985: 7). Som Løj og Wille påpeger, kan brug af passiv, uanset den traditionelle kritik, sagtens være funktionelt velbegrundet – fx i tilfælde hvor det er ligegyldigt *hvem* der udfører en bestemt handling (1985: 14). Desuden påpeger Løj og Wille at der i nogle sammenhænge kan være en tendens til at bruge passiv, fx fordi der er et "(stilistisk) tabu mod at gøre agens eksplicit", og/eller fordi passiver er "et signal for objektivitet og upartiskhed" (Løj og Wille 1985: 15).

I løbet af mit feltarbejde i Teknik- og Miljøforvaltningen kunne jeg bl.a. konstatere en stærk modvilje, i hvert fald blandt nogle medarbejdere, til fx at skrive "jeg" og "vi" om sig selv og forvaltningen. Det virker derfor ikke urimeligt at antage at der ved omtale af afsenderen faktisk gør sig en stilistisk konvention⁸ gældende – en konvention som man som skrivende medarbejder fx kan respektere ved at anvende passiv og på den måde undgå at gøre agens eksplicit.

I den følgende analyse undersøger jeg om det sprogpoltiske projekt i Teknik- og Miljøforvaltningen har formået at svække denne konvention. Jeg undersøger således om der er tegn på at passiverne i brevene ændrer funktion fra gamle til nye breve – fx således at de skrivende medarbejdere holder op med at anvende passiver til at ”skjule” sig selv eller forvaltningen som helhed som agenter i brevene.

Udgangspunktet for undersøgelsen er en stikprøve på 25 gamle og 25 nye eksempler på passiv hos hver af de to kommunale skribenter, og spørgsmålet er hvilken agens i hver af sætningerne der *ikke* realiseres som grammatisk subjekt.

På grundlag af data opererer jeg med 3 forskellige agentstyper:

- Afsender(organisationen) omfatter ”kommunen” som helhed, altså dels embedsværket, dels politiske organer som Borgerrepræsentationen.
- Brevmodtager(e), herunder også fx borgere der har hyret en advokat til at varetage kontakten med kommunen – selvom brevet sendes til advokaten, er modtageren ikke bare advokaten, men også borgeren.
- Andre, altså 3.-parter der omtales i brevene.

Analysen kunne sine steder godt nuanceres, men det ligger uden for denne artikels rammer. Således gælder det fx at det ikke altid er lige let at afgøre om passiven omfatter både afsender- og modtageragens – og at denne uklarhed sandsynligvis er pragmatisk motiveret, jf. følgende eksempel fra en af de to skribenters breve:

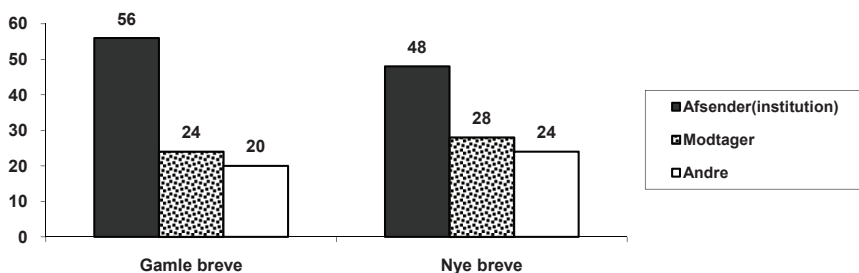
Parkeringspolitikken må således i lighed med brugerafgifter på bilerne *anskues* og håndteres i et regionalt perspektiv.

I brevet (der som alle andre breve i analysen er sendt fra Teknik- og Miljøforvaltningen til en modtager uden for kommunen) argumenterer afsenderen for at en bestemt problemstilling må *anskues* i et ”regionalt perspektiv”. I analysen har jeg kategoriseret agens som afsender(organisationen) fordi det er afsender(organisationen) der motiverer sine beslutninger ved at henvise til at den *anskuer* bestemte emner i et regionalt perspektiv. Passiven kan imidlertid også forstås inkluderende idet den giver borgeren mulighed for at lade sig omfatte

af gruppen af aktører der håndterer parkeringspolitik i et regionalt perspektiv. Fraværet af agens kan således tjene til at undgå at opstille en modsætning mellem ”borger” og ”kommune” og i stedet antyde en grundlæggende enighed, et fælles udgangspunkt for afsender og modtager.

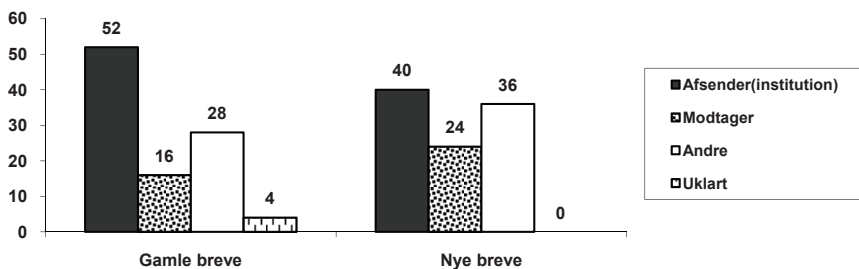
Resultaterne for de to skribenter er gengivet nedenfor:

FIGUR 3: SKRIBENT 1: HVILKEN AGENS ”SKJULES”?

Angivet i %, $n = 50$. $\chi^2 = 0,3$; d.f. = 2; $p = 0,852$.

FIGUR 4: SKRIBENT 2: HVILKEN AGENS ”SKJULES”?

Angivet i %, $n = 50$; Fisher Exact-test: $p = 0,607$.

Begge skribenter bruger i vidt omfang passiv til at ”skjule” afsender(organisationen)s agens, og der er ingen signifikante forskelle mellem gamle og nye breve hos nogen af skribenterne (jf. p-værdierne på hhv. 0,852 og 0,607 der er langt fra det fastsatte signifikansniveau på

0,01). Denne nuancerende analyse viser altså, i lighed med størstedelen af de andre nuancerende analyser jeg har gennemført i min ph.d.-afhandling, ikke tegn på forskelle mellem gamle og nye tekster.

Resultater af de eksplorative analyser

Ved den eksplorative analyse gennemlæste jeg udvalgte domme og breve og de interviews jeg havde lavet med de fire skribenter, for at kunne indkredse evt. andre forandringstendenser end dem jeg kunne få øje på med udgangspunkt i top down-analyserne og de nuancerende analyser.

Hvad angår dommene fra Sø- og Handelsretten, gav hverken gennemlæsningen af domme eller interviews mig nogen særlig anledning til at opstille hypoteser om forskellene mellem gamle og nye domme, jf. fx følgende uddrag fra interviewet med D1:

Er der forskel på dine domme før og efter sprogpoltikken blev lanceret?

Nej, det tror jeg ikke. Ikke noget der har tilknytning til sprogpoltikken, for jeg tror jeg skrev på den måde allerede før.

Den eksplorative domsanalyse viste således ikke nogen oplagte tegn på forandringer i dommene. I parentes bemærket kunne det være interessant hvis man kunne kvalificere D1's påstand om at han skrev i overensstemmelse med det sprogpoltiske projekts anbefalinger allerede før det blev sat i værk. Hvis jeg skulle kvalificere udsagnet, ville det være mest oplagt at tage udgangspunkt i de konkrete sproglige og tekstlige anvisninger der danner udgangspunkt for mine analyser. I det perspektiv kan man næppe påstå at D1 skriver i overensstemmelse med projektets anbefalinger. Fx undgår D1 hverken i nye eller gamle domme konsekvent de ”minusord” der blev udpeget som problematiske, og han anvender heller ikke konsekvent de anbefalede overskrifter. Men det udelukker *ikke* at sammenligninger mellem forskellige dommers domme kunne vise at D1 *i højere grad* end så mange andre efterlever projektets anbefalinger.

I kommunebrevene syntes der at være en forskel i brugen af pronomener mellem gamle og nye breve som jeg undersøgte nærmere. Forskellen vedrører de pronomener der bruges om *afsenderen* og *modtag-*

eren af brevene. I analysen af ”modtagerpronomenerne”, altså de pronomener der bruges om modtageren, inkluderede jeg *du*, *din*, *I*, *jeres* og *De*, *Deres* (herunder diverse bøjningsformer). I analysen af ”afsenderpronomener” inkluderede jeg jeg, min, vi og vores (herunder diverse bøjningsformer). Desuden inkluderede jeg *man* og *sin*, *sit* og *sine* der både bruges om afsender og modtager i brevene (*man* bruges derudover om tredjeparter, men denne sidste anvendelse indgår ikke i analysen, der kun omfatter pronomener der bruges om brevenes afsender og modtager). Begge skribenter kan opvise signifikante forskelle mellem gamle og nye breve. Hvad angår brugen af pronomener om modtageren, går begge skribenter fra *De* i de gamle breve til også at bruge *du* og *I* i de nye breve. Forskellene er statistisk signifikante. Hvad angår omtalen af afsenderen (altså sagsbehandleren og afsenderorganisationen i bredere forstand), gælder følgende for S2: *Man* er enerådende i de gamle breve, men afløses næsten helt af jeg og vi i de nye breve. Forskellene mellem gamle og nye breve er statistisk signifikante. S1 refererer kun til afsender(organisationen) vha. pronomenet *man* – både i gamle og nye breve, og der er således ikke nogen statistisk signifikante forskelle mellem gamle og nye breve. Forandringerne hos de to skribenter er i øvrigt i overensstemmelse med de sprogpoltiske anvisninger. Jeg identificerede ganske vist pronomenbrugen som et interessant emne i den *eksplorative* analyse, dvs. jeg blev opmærksom på at der tilsyneladende var sket noget med brugen af pronomener da jeg gennemlæste brevene. Men brugen af pronomener *blev* faktisk taget under behandling i det sprogpoltiske projekt i Teknik- og Miljøforvaltningen (jeg gjorde dem dog ikke til genstand for analyse i top down-analyserne som jeg af resursehensyn begrænsede til at omfatte seks træk, jf. tabel 3). De skrivende medarbejdere blev således anbefalet at bruge *jeg* og *vi* om afsenderen og *du* og *I* om modtageren – en anvisning de to skribenter altså i vidt omfang følger i de breve der er skrevet *efter* det sprogpoltiske projekt. At brugen af pronomener blev taget op i det sprogpoltiske projekt, gør det dog ikke til nogen selvfølge at brugen ændrede sig fra gamle til nye breve. Top down-analyserne viser netop at der ikke nødvendigvis sker noget med et bestemt træk fra gamle til nye tekster selvom det blev taget op i det sprogpoltiske projekt.

DISKUSSION OG KONKLUSION – RESULTATER OG METODE

I indledningen påpegede jeg at artiklen skulle give svar på spørgsmålet om i hvilket omfang anvisningerne fra de sprogpoltiske projekter er rekontekstualiseret i de nye tekster, altså i hvilket omfang man kan pege på tekstlige effekter af de sprogpoltiske projekter. Desuden udpegede jeg et mere metodisk sigte, nemlig at præsentere læseren for den metode jeg har anvendt i tekstanalysen. I afsnittene nedenfor vil jeg afslutningsvis diskutere resultaterne af min tekstanalyse og den tekstanalytiske metode jeg har benyttet.

Tekstanalysens resultater

I overskriften til artiklen stiller jeg spørgsmålet om *det nytter* – altså om sprogpoltiske projekter har en effekt. Med udgangspunkt i mine analyser er forandringerne mellem tekster fra før og efter de sprogpoltiske projekter ikke voldsomt store. I dommene fra Sø- og Handelsretten er det i det hele taget ikke rigtigt til at påvise forandringer. I brevene fra Københavns Kommunes Teknik- og Miljøforvaltning kan man pege på flere forandringer, men heller ikke her er omfanget af forandringerne overvældende.

Det er vigtigt ikke at overgeneralisere disse resultater, fx ved at konkludere at sprogpoltiske projekter overhovedet ikke gør en forskel. Som det tydeligt er fremgået, omfatter analysen alene fire skribenters tekster over en begrænset årrække (hhv. 6 år i Sø- og Handelsretten og 3-4 år Teknik- og Miljøforvaltningen). Jeg vil således ikke udelukke at der faktisk er sket en masse med de tekster der skrives fra offentlige organisationer til menige borgere i løbet af de sidste 30-40 år – tværtimod hælder jeg til at tro at der er sket rigtigt meget. Analysen antyder imidlertid at det er en langsommelig proces at få de skrivende medarbejdere til at skrive anderledes. I forlængelse af analysen kan man i øvrigt spørge sig selv om de ændringer der måtte være sket med tekster fra det offentlige de sidste årtier, primært skyldes at enkeltindivider løbende reviderer deres skrivestil – eller om der snarere er tale om at de skrivende medarbejdere løbende går på pension og bliver erstattet af nye medarbejdere med andre sproglige og tekstlige idealer.

Endelig er det vigtigt at huske at det ikke kun er i forhold til de producerede tekster at det giver mening at undersøge hvordan sprogpoltiske projekter bliver rekontekstualiseret, og dermed hvilke effekter de sprogpoltiske projekter har. Det er også relevant at se på effekterne i forhold til afsenderne, fx ved at undersøge om de skrivende medarbejdere har ændret mening om hvad der udgør godt sprog og gode tekster – på trods af at de måske ikke er i stand til at rekontekstualisere disse tekstidealer i de tekster de skriver.

Tekstanalytisk metode

Formålet med analyserne var at undersøge om de sprogpoltiske projekter er blevet rekontekstualiseret i teksterne – og dermed har haft effekter i de analyserede tekster. I det omfang man holder sig for øje at analysen kun kan sige noget om de *tekstlige* effekter, mener jeg at de tre skitserede analysestrategier er både hensigtsmæssige og givtige. En fordel ved analysen er også at inddragelsen af korpuslingvistiske redskaber gør det muligt at få et bredt overblik over en større mængde tekster, i stedet for alene at være henvist til en næranalyse af enkelte udvalgte tekster.

Der er imidlertid en række praktiske problemer forbundet med analysestrategierne der kan gøre det ganske vanskeligt at udvide analysen til at omfatte større tekstmængder. Som jeg var inde på i forbindelse med top down-analyserne, er teksterne opmærket således at jeg fx kan frasortere eksempler på ”fremmed” tekst fra den samlede tekstmængde. Denne opmærkning foregik manuelt, dvs. den kræver en meget grundig bearbejdning af data der i praksis sætter grænser for hvor store tekstmængder man kan inddrage.

Dertil kommer naturligvis at spørgsmålet om påviselige forandringer i teksterne ikke er det eneste der er relevant at kigge på hvis man vil danne sig et overblik over effekterne af sprogpoltiske projekter i organisationer. I det omfang man fx kan påvise forandringer i organisationernes tekster, ville det være oplagt at se på om og hvordan disse forandringer påvirker modtagernes oplevelse af teksterne.

Endelig kan man indvende mod den metode jeg har anvendt her i artiklen, at den tjener til at reproducere nogle naive forestillinger om hvad der udgør ”gode tekster” – eller i hvert fald hvad der skal til

for at gøre tekster bedre. Man kunne således mene at min analyse af klassiske anvisninger inden for den sproglige rådgivning er med til at bekræfte en forestilling om at vejen til gode tekster går via færre passiver, kortere sætninger og færre verbalsubstantiver. Det mener jeg ikke er tilfældet. Som jeg har understreget, er analysens ærinde ikke at blåstemple bestemte teksttræk som særligt vigtige – de analyserede træk er derimod udvalgt med udgangspunkt i de anvisninger som de skrivende medarbejdere i de to organisationer har fået. Hvilke sproglige og tekstlige træk der faktisk har en betydning for hvordan modtagerne oplever og forstår teksterne, kræver imidlertid receptionsanalyser snarere end tekstanalyser.

Anne Kjærgaard,
Dansk Sprognævn og
Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab,
Københavns Universitet
annekj@dsn.dk

LITTERATUR

- Baker, Paul (2010) *Sociolinguistics and Corpus Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Becker Jensen, Leif (1998) *Kancellistil eller Anders And-sprog? – en undersøgelse af forvaltnings-sproget og dets institutionelle betingelser*. 2. udgave. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Carlsen, Katrine (2008) *Er det stadig sort snak? - Forpligtelsen og effekten af Danmarks Domstoles sprogpolitik*. Upubliceret speciale afleveret ved Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.
- Gunnarsson, Britt-Louise (1982) *Lagtexters begriplighed. En språkfunktionell studie av medbestämmandelagen*. Lund: LiberFörlag.
- Hansen, Erik (1971) *Ping- og pampersprog*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Henrichsen, Peter Juul (red.) (2001): *Nys 30. Nydanske Sprogstudier. Korpusingvistik*. København: Akademisk.
- Henriksen, Lina, Bart Jongejan og Bente Maegaard (2004) "Controlled language promoting readability and Tone-of-Voice". I: Jan Olav Fretland og Marit Hovdenak: *Forståelig språk for alle. Rapport frå ein nordisk konferanse om klarspråk*. Nordens Språkråd. 82-88.
- Karker, Allan (1982) "Ti år efter eller Lovsprogets forandring". I: *Festskrift til Professor, dr. jur. W.E. von Eynen*. København: Juristforbundets Forlag. 191-207.
- Khan, Eilijah Julie Jacobsen (2010) *Afkomplisering af juridisk sprog*. Upubliceret speciale afleveret ved Institut for Internationale Sprogstudier og Vidensteknologi, CBS. Tilgængeligt på http://studenttheses.cbs.dk/bitstream/handle/10417/1016/eilijah_julie_jacobsen_khan.pdf?sequence=1 (11.1.2011).
- Kjærgaard, Anne (2007) "Skriv fagligt, sagligt, venligt, korrekt, entydigt og klart så det afspejler organisationens troværdighed, kvalitetsbevidsthed og effektivitet. Øh...Hvordan er det nu lige man skriver sådan?". I: Margrethe Heidemann Andersen og Jørgen Nørby Jensen (red.): *Bag ordene. Festskrift til Ole Ravnholt i anledning af 60-års-dagen*. Dansk Sprognævn. 79-90.
- Kjærgaard, Anne (2010) *Sådan skriver vi – eller gør vi? – En undersøgelse af de tekstlige effekter af to sprogpoltiske projekter i Danmarks Domstole og Københavns Kommune og af årsagerne til projekternes gennemslagskraft*. Ph.d.-afhandling, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.
- Kjøller, Klaus (1997) *Image – Effektive råd til virksomheden om sprog og kommunikation*. København: Akademisk Forlag.
- Kjøller, Klaus (2004) *Tekst for viderekomne. Tekstproduktion og sproglig rådgivning*.

- Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Linell, Per (1998) "Discourse across boundaries: On recontextualizations and the blending of voices in professional discourse". I: *Text – an interdisciplinary journal for the study of discourse*, 18(2). 143-157.
- Løj, Mogens og Niels Erik Wille (1985): "Kan vi undvære passiv? eller Kan passiv virkelig undværes? En undersøgelse af passivformernes grammatik, stilistik og pragmatik". *NyS*, 15. København: Akademisk Forlag. 5-52.
- McEnery, Tony og Andrew Wilson (2001) *Corpus Linguistics*. 2. udgave. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Møller, Bent og Erik Hansen (1981) - *og uden omsvøb, tak!* Statens Informationstjeneste.
- Mortensen, Frands (1971) *Kommunikationskritisk analyse af 22-radioavisen*. Århus: GMT
- Nyström Höög, Catharina (2010): "Kursändring i klarspråksarbetet? Om myndighetsspråkvård och språkforskning". Lars-Gunnar Andersson, Olle Josephson, Inger Lindberg, Mats Thelander (red.): *Språkvård och språkpolitik. Svenska språknämndens forskningskonferens i Saltsjöbaden 2008. Språkrådet 2009*. Stockholm: Norstedts. 120-138.
- Poulsen, Ib (1976) *Skriv bedre. Nogle bemærkninger til arbejdet med skriftlig fremstilling*. Tune: Landbrugets Informationskontor
- Rasmussen, Gunnar (1974) *Sportsjournalistik. En pragmatisk og ideologikritisk undersøgelse. Kongerslev/Grenå: GMT*.
- Sandersen, Vibeke (2005) "Tema: Klarsprog". I: *Nyt fra Sprognævnet*, 1. 1-3.
- Scott, Mike (2009) *Word Smith Tools* (version 5.0.0.230) <http://www.lexically.net/wordsmith/index.html> (2.6. 2010)
- Shriver, Karen A (1990) *Evaluating text quality: The continuum from text-focused to reader-focused methods*. National Center for the Study of Writing and Literacy Technical Report.
- Solomon, Nicky (1996) "Plain English: from a perspective of language in society". I: Ruqaiya Hasan og Geoff Williams (red.): *Literacy in Society*. London: Longman. 279-307.
- Sørensen, Ingrid (1994) "Borgernes mening om det offentlige sprog". I: *Mål & Måle*, 17(2). 15-20.
- Sprogpolitik for Danmarks Domstole* (2003). København: Domstolsstyrelsen, 2003. Publikationen er tilgængelig på <http://www.domstol.dk/om/publikationer/HtmlPublikationer/Politikker/Sprogpolitik/978-87-92357-17-4.pdf> (2.6. 2010).

Vejledning om sproget i love og andre retsforskrifter. Justitsministeriets vejledning af 15. oktober 1969.

Tilgængelig på <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=60796>
(11.5.2010).

Wille, Niels Erik (2001) "Det gode sprog. Nogle tanker om det forskningsmæssige grundlag for rådgivning om sproget i faglig formidling". I: Lars Heltoft og Carol Henriksen (red.): *Den analytiske geist. Festskrift til Uwe Geist på 60-årsdagen 23. september 2001*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag, 259-271.

NOTER

- 1 Betegnelsen *klarsprog* stammer fra Sverige og bruges, særligt på svensk, om "det at 'udtrykke sig ligefremt og uden omsvøb'" (Sandersen 205: 1).
- 2 Som jeg har argumenteret for andetsteds (Kjærgaard 2010), mener jeg i øvrigt at Karkers undersøgelse har validitetsproblemer: Karker vil vide hvilken *virkning* Justitsministeriets vejledning har haft på sproget i de analyserede tekster, dvs. om der består et årsag-virnings-forhold mellem Justitsministeriets vejledning og sproget i 1979-årgangen af Lovtidende. Hans undersøgelse synes imidlertid snarere at besvare spørgsmålet om hvorvidt vejledningen *overholdes* i Lovtidende. For at kunne postulere et årsags-virnings-forhold mellem vejledningen og sproget i Lovtidende ville det – som minimum – være nødvendigt at undersøge udviklingen i tekster fra *før* og *efter* vejledningen.
- 3 Som påpeget af Wille (2001) og Becker Jensen (1998: 159) er det dog begrænset hvor mange receptionsinteresserede forskere der har beskæftiget sig med spørgsmålet, se dog Gunnarsson (1982) og, for et fokus på danske tekster, Sørensen (1994).
- 4 Tre af niveauerne (niveau 1, 2 og 3) er indkredset med udgangspunkt i skriveguides fra Landsskatteretten og Danske Sundhedsorganisationers Arbejdsløshedskasse (Kjærgaard 2007). Der er således ikke noget der tyder på at niveauerne er unikke for de to medvirkende organisationers sprogpolitiske projekter. Henriksen, Jongejan og Maegaard (2004: 85 ff.) opererer på lignende vis med abstrakte niveauer (fx "company personality values" og "company profile") og spørgsmålet om hvordan disse elementer kan realiseres i kraft af fx bestemte ord. Solomon skelner også mellem tre kategorier af sproglige retningslinjer (beregnet på at fremme brugen af plain English): "paralinguistic features affecting a document's appearance", "linguistic features related to vocabulary and grammar" og "contextual features relevant to the addressee" (1996: 288). Jeg fandt dog ikke Solomons tre kategorier umiddelbart applicerbare på de sprogpolitiske projekter i Danmarks Domstole og Teknik- og Miljøforvaltningen.
- 5 Der er ikke tvivl om at brugen af lixmålinger kan være problematisk fordi et tilpas (lavt) lixtal ofte bliver taget som tegn på at teksten er i orden (se fx Shriver 1990: 9). Det interessante i denne sammenhæng er imidlertid at lixmålinger tilsyneladende har en vis appel i de organisationer hvor jeg indsamlede mine data.

- 6 Jeg opmærkede dog kun eksempler på manifest intertekstualitet, hvorved jeg forstår citater der er tydeligt markeret som citater, fx vha. anførselstegn, ændret skriftstørrelse, indrykning eller lignende. Opmærkningen af ”fremmed tekst” omfatter altså fx ikke tekstdele som skribenterne har kopieret uden at markere dem som citater.
- 7 Den grå skravering markerer at det af tekniske årsager ikke var muligt at teste for statistisk signifikans.
- 8 Jeg foretrækker ”stilistisk konvention” frem for ”stilistisk tabu”. ”Tabu” defineres i Den Danske Ordbog bl.a som ”område el. emne som man i en kultur ikke beskæftiger sig med fordi det vækker stærke følelser, fx af skam el. blufærdighed”. Jeg er overbevist om at der kan være en meget stærk modvilje mod brugen af pronomener i første person, men ved ligefrem at kalde det et tabu mener jeg at Løj og Wille, måske ufrivilligt, antyder at medarbejderne skulle gå på kompromis med nogle helt grundlæggende forbud ved at bruge bestemte pronomener, mens det i praksis er sådan at der inden for den enkelte organisation og mellem de enkelte medarbejdere kan være stor uenighed om om det er rimeligt at bruge ”jeg” og ”vi” i tekster til borgerne.